

CRKVENO PJEVANJE U ŽUPI PRESVETOGA TROJSTVA – LEGRAD

Sažetak

članak je sažetak opširnijega istraživačkoga završnoga rada studenta prve godine diplomskoga studija – Gregorijanika Instituta za crkvenu glazbu Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta pod mentorskim vodstvom prof. dr. sc. Katarine Koprek, temeljen na analizi ostavštine pučkoga crkvenoga pjevanja župe Presvetoga Trojstva u Legradu i sistematizacija rukopisne glazbene građe. Kroz kratki povijesni pregled nastanka mjesta i župe Legrad, razvoj djelovanja kantorske službe, popis i analizu tradicionalnih pučkih popijevaka adventskoga, božićnoga, korizmenoga vremena, kao i dvije *mrtvačke* popijevke te pregledom rukopisne pjesmarice kantora Ivana Horvata iz 1790. autor skuplja osnovne i polazne podatke za daljnji istraživački rad.

Ključne riječi: pučke popijevke, Legrad, liturgija, baština, pjesmarica

Summary

the article is a summary of a more extensive research final thesis of a student of the first year of graduate studies – Gregorian chants of the Institute for Church Music of the Catholic Faculty of Theology under the mentorship of prof. Ph.D. Katarina Koprek based on the analysis of the legacy of the folk church singing of the parish of the Holy Trinity in Legrad and the systematization of manuscript musical material. Through a brief historical overview of the origin of the town and parish of Legrad, the development of the activities of the cantor service, a list and analysis of traditional folk songs of Advent, Christmas, and Lent, as well as two funeral songs and a review of the handwritten songbook of cantor Ivan Horvat from 1790, the author collects basic and preliminary data for further research work.

Key words: folk church songs, Legrad, liturgy, legacy, songbook

Mjesto, župa i kantorska služba

na krajnjem sjeveru Koprivničko-križevačke županije, uz sutok rijeke Mure i Drave smjestilo se pitomo i začudno selo Legrad. Legrad, kao važno međimursko trgovište, nalazio se na sjecištu važnih putova. Tijekom 18. st. kratko je imao status grada. Vibrantna sredina, obilje robe s istoka koja je dolazila preko Mađarske, malena židovska zajednica do 1940. te zajednica evangeličkih, kalviniističkih i ostalih vjernika luteranske tradicije, Legradu su oduvijek davali dašak multikulturalnoga središta. Danas u mje-

stu djeluju dvije kršćanske zajednice: rimokatolička župa Presvetoga Trojstva i evangelička crkvena općina Legrad. Posljednjih dvadeset godina broj stanovnika drastično opada, no mala zajednica nastoji svim snagama obnoviti tradicije koje su ovom pograničnom mjestu davale živu dušu otvorenu za svakoga čovjeka. Do 13. st. teško je pratiti povijesni razvoj Legrada, nepostojanje dokumenta i pisanih izvora otežavaju bilo kakve detaljnije spoznaje o životu u tom vremenu. »Zahvaljujući svojem povoljnom strateškom položaju na sutoku dvi-

ju velikih rijeka, Legrad postaje značajnije mjesto upravo u vrijeme Zrinskih. (...) Obitelj Zrinski je došla u Međimurje iz utvrde Zrin na Zrinskoj gori, vjerujući da će odavde lakše organizirati sustavnu obranu hrvatske domovine od naleta osmanlijskih četa.«¹ Legrad se učvršćuje odmah po dolasku Nikole Šubića Zrinskoga u Međimurje. Presudne bitke odigrale su se kod Legrada 1600., kada je u turske ruke pala i Kaniža, najvažniji grad u tadašnjoj jugozapadnoj Ugarskoj.² U njihovo su vrijeme na rijeci Muri podignuta dva nova utvrđenja, s lijeve i desne strane, Novigrad i Novi Zrin. Novi Zrin bio je jedna od najvećih i najvažnijih tvrđava za obranu kršćanstva od pogana s istoka.³ Danas od te povijesno znamenite utvrde nema nikakvih ostataka.

Poznato je da je u ovom dijelu postojala i crkva, no »ustanoviti točnu godinu utemeljenja prastarih župa u Međimurju, a ni u Legradu do sada se nije moglo. Više slavenskih povjesničara tvrdi da međimurske župe od 11. st. pripadaju zagrebačkoj biskupiji, a to naglašavaju zbog toga jer smatraju da je Međimurje i u političkom pogledu uvijek pripadalo Hrvatskoj.«⁴ Početci i razvoj crkvenoga pučkoga i zbornoga pjevanja vezuju se uz službu kantora, odnosno orguljašku službu. Ona je u Legradu, kao i u većem dijelu sjeverozapadne Hrvatske bila povezana sa službom školskoga učitelja. Seoski učitelji bili su ujedno i župni orguljaši. Prvi podatak o kantorskoj službi pronalazimo u zapisu zagrebačkoga kanonika Ivana Zubića koji je vizitirao legradsku župu 1. svibnja 1688. Između ostaloga je zapisao: »Nedaleko župnoga dvora postoji drvena ruševna jednokatnica u kojoj stanuje orguljaš Ivan pl. Objanić. On svake nedjelje i blagdana pjeva u crkvi (koja još nema orgulja), a uz to podučava do 30 dječa-

ka. Objanić također obavlja i službu zvonara.«⁵ Župna spomenica kronološki prati i zapisuje podatke vezane uz kantore i seoske učitelje. Godine 1769. srušena je stara drvena crkva i počela je gradnja sadašnje župne crkve Presvetoga Trojstva, koja je sve do potresa 2021. bila u funkciji, a trenutačno se na njoj izvode građevinski radovi. Gradnju ove monumentalne građevine započeo je župnik Petar Berke⁶. Župna spomenica 1797. bilježi napomenu vizitatora da su orgulje na koru stare, a orguljaš je Ivan Horvat.⁷ Horvat je iza sebe ostavio rukopisnu pjesmaricu kojom se koristio kao kantor na liturgijskim slavljinama u župama gdje je službovao. Dana 20. listopada 1893. sedam sestara družbe Kćeri Božje Ljubavi doputovalo je u Legrad gdje su otvorile svoj samostan.⁸ One zamjenjuju orguljaše na njihovim službama, vode pjevačke zborove i brinu se o župnoj crkvi. Godine 1930. mjesto orguljaša preuzima Ljudevit Vranko, koji je ujedno bio i učitelj te upravitelj škole.⁹ Godine 1933. župnik Franjo Kiš nabavlja nove orgulje s 18 registara raspoređenih na 2 manuala i pedal.¹⁰ Župnik Kiš je, zajedno sa sestrama Kćeri Božje ljubavi, ponovno osnovao pjevački zbor u kojem je sudjelovalo 20 muškaraca i 25 djevojaka koji u kontinuitetu postoji sve do danas.¹¹

Župna spomenica bilježi brojna svjedočanstva svećenika i župnika koji ushićeno i afirmativno pišu o crkvenom pjevanju. »Pjevački zbor je izvrstan. U ovoj okolici nema takve kvalitete.«¹² Od travnja 2000. do ožujka 2006. orguljašku

¹ Dragutin FELETAR, *Legrad*, Čakovec, 1971., 71.

² *Isto*, 73–74.

³ *usp. Isto.*, 72.

⁴ Jenő HALLER, *Povijest Legrada*, Legrad, 2016., 103.

⁵ Dragutin FELETAR, *Legrad*, Čakovec, 1971., 158.

⁶ Petar Berke u hrvatskoj književnosti ostavlja traga svojim poznatim djelom *Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga*.

⁷ Josip ĐURKAN, *Legrad i njegova župa kroz stoljeća*, Legrad, 2005., 94.

⁸ Usp. Josip ĐURKAN, *Legrad i njegova župa kroz stoljeća*, Legrad, 2005., 170.

⁹ Usp. *Isto*.

¹⁰ *Isto*, 173.

¹¹ Usp. *Isto*, 172.

¹² Pavao MARKAČ, *Župna spomenica*, Legrad, 1979., 200.

službu preuzima Slavko Kuzmić. U njegovo vrijeme službu zborovođe ima Ljubica Pečet. Godine 2019. župničku službu preuzima vlč. mag. theol. Silvio Koščak, doktorand na poslijediplomskom studiju Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Na njegov poziv orguljašku službu preuzima mag. theol. Ivon Fabijanec, student Instituta za crkvenu glazbu. On je ujedno i zborovođa župnoga mješovitoga zbora. Obnovljeni zbor počinje s intenzivnim radom pod novim imenom »Schola Ss. Trinitatis«.

Pjevački župni zbor 2023. sačinjavaju: Đurđica Dominković, Katarina Pavliško, Petra Gres, Jasmina Šenji, Kristina Cvetnić, Dijana Košnjak, Biserka Sušec, Ljubica Hrašćanec, Nada Deak, Valentina Cvetnić, Vesnica Cvetnić, Božica Horvat, Ariana Mikulić, Mirjana Gres, Julijana Horvat, Nada Korontoš, Snježana Kuzmić, Christian Čoklica, Ivan Horvat, Zlatko Gres i Davor Korošec.

Napjevi

legradska glazbena baština liturgije Katoličke Crkve vrlo je heterogena. Do današnjih dana sačuvani su brojni tradicionalni napjevi, napjevi i popijevke iz brojnih crkvenih pjesmarica, kantuala i molitvenika s kraja 19. i početka 20. st. te napjevi nepoznatih autora koji se rijetko gdje više rabe. Nekoliko popijevaka božićnoga vremena, a osobito korizmene popijevke nose tradicionalni prizvuk međimurske tradicijske glazbe pisane u starocrkvenim modusima. Nažalost, brojni pisani izvori otuđeni su ili izgubljeni zajedno s rukopisnom pjesmaricom orguljaša Ivana Horvata iz 1790. Osnovni pisani dokaz korišten pri izradi ovoga rada jest pjesmarica Slavka Kuzmića¹³, orguljaša koji je slušajući Ljubicu Pečet, tadašnju voditeljicu župnoga zbora, po sluhu zapisivao napjeve koji su se tradicionalno pjevali u Gradu. O tome nam svjedoči kazivačica, Snježana

Kuzmić.¹⁴ Danas je to jedina rukopisna zbirka u kojoj se nalaze svi napjevi raspoređeni prema liturgijskoj godini. Iako je župa nekoliko puta bila bez orguljaša, legradski ponos i prkos nije dopustio da napjevi iščeznu iz redovite liturgijske prakse.

Božićni ciklus koji uključuje popijevke adventskoga i božićnoga vremena liturgijske godine šarolikoga je sadržaja. S obzirom na to da je legradski narod pridavao osobitu važnost kultu Blažene Djevice Marije, u adventskom vremenu pretežito prevladavaju popijevke marijanskoga sadržaja preuzete iz tada aktualnih pjesmarica i crkvenih kantuala s kraja 19. i početka 20. st. koji su raznim melodijsko-ritamskim modifikacijama preruseni, no zadržan je osnovni glazbeni kostur. Možemo spomenuti napjev *Ptičice lijepo pjevaju* koji je uz nekoliko modifikacija postojećega napjeva *Klikujte sada zanosno*¹⁵ postao uvriježen dio glazbenoga kanona legradske tradicije. Možemo spomenuti i napjev *Padaj s neba* iz kantuala Stjepana Hadrovića »Hosanna«, *Doletio anđel s neba*, *Poslan bi arkanđeo svet*, *Zdravo budi*, *Marijo*, *Bog te je proslavio* i druge. Adventsko vrijeme nezamislivo je bez molitve Anđeo Gospodnji, toliko da nerijetko zamjenjuje ulaznu pjesmu u slavlju misa zornica. Najpoznatiji i najprihvaćeniji napjev te molitve raširen je po cijeloj Hrvatskoj. Doživio je brojne melodijske i ritamske izmjene u svakom kraju i župi tako da je teško odrediti početni originalni okvir. Zapravo su svi napjevi povezani, a opet međusobno suprotstavljeni. Legradska inačica poznaje samo tri uglazbljena stiha molitve raspoređena u tri parafrazirane strofe, nakon kojih svećenik nastavlja: »Moli za nas, sveta Bogorodice...«

Slična je situacija i s popijevkama božićnoga vremena. Budući da se popijevke

¹⁴ Rođena 1968.

¹⁵ Hrvatska liturgijska pjesmarica, *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb, 2013., 306.

¹³ Rođen 1963., umro 2006.

preuzete iz različitih kantuala i pjesmarica izvode više od sto godina, prihvaćene su od puka koji ih je na neki način svojatao, a rijetko se više gdje čuju ili izvode, uvrštene su u popis kanona pučkih popijevaka koje se izvode u legradskoj župi Presvetoga Trojstva. Od modalnih napjeva s prizvukom međimurskoga i prekmurskoga možemo izdvojiti napjev *Staro leto je minulo* koji se tradicionalno izvodi na kraju mise zahvalnice o blagdanu sv. Silvestra, a izriče zahvalnost Bogu za sve dobiveno i postignuto te građanske godine.

SLIKA 1. Rukopisna pjesmarica Slavka Kuzmića, Legrad, 2006, *Staro leto je minulo*

Napjevi *Stan'te, dečaki, Marija se majka trudi, Betlehemu hajdemo* koji se vežu uz običaje tradicionalnoga božićnoga bajanja i ophodarenja sačuvani su od zaborava zahvaljujući njihovoj izvođenju jednom godišnje prije mise polnoćke. Treba spomenuti popijevke *Čudo Božje milosti, Kakva l' mi je ljepota, Poslušajte svi sada i Zdrav kralj mladi* za koje možemo reći da su nastale na širem legradskom području, bilo originalno bilo raznim modifikacijama već postojećih napjeva.

Također pronalazimo prepjeve poljskih božićnih narodnih popijevaka poput *Kad se Isus rodi* ili *Djetešce mileno*.

SLIKA 2. Preslika iz *Koledy ludowy*, 1923.

Kroz korizmeni hod kršćani promišljaju nad svojim grijesima. Kristova muka i patnja česta su nadahnuće brojnih autora. Potrebno je spomenuti da je u većini napjeva legradske baštine oplakana Kristova žrtva kroz tugu i boli Djevice Marije, Majke Žalosne, što ide u prilog činjenici jakoga marijanskoga kulta.

Popijevka *Križnemu drevu idem* progovara o Majci koja stoji ispred križa svojega Sina i tuguje. Popijevka je zapisana u dorskom modusu, raširena je Međimurjem. Osim toga naslova, popijevku možemo pronaći pod naslovima *Počivaj, o, moj neven, Magdalene javkanje* i dr.

1. Kri žnemu dre - vu i - dem, mo - ji du - ši po - čin - ka.
ar dru - gdi si ne naj - dem

On dje naj - dem te - be Maj - ku,
međ mu - ka - mi o - sla - blje - nu mač pre - ba - da tvu du - šu.

2. Kakva stiska vu tebi
biša Boga videti
vu priprosti jasolci.
Kad tof ki neprijatelj
skupa su se zaprisegli
mač prebada tvu dušu.

3. Ali kada vidla si
kolko moral trpeti,
trpeti, ah, nedužno
vidla ga na Kalvariji
raspetog na križnom drevi
gdo tvu muku presudi.

SLIKA 3. Rukopisna pjesmarica Slavka Kuzmića, Legrad, 2006., *Križnemu drevu*

Tužno plače, žuhko jafče popijevka je raširena Međimurjem. Korizmena je popijevka koja opisuje put dviju Marija k raspetomu Kristu. Ta popijevka, kao i brojne druge zadržane u liturgiji podsjećaju na liturgijske drame srednjega vijeka i baroka. *Tužni glasi od svih stran* korizmena je pučka popijevka koja melodijski obrazac dijeli s pučkom korizmenom popijevkom *Isus mudrost očeva*. Popijevka je durska, kao i napjev *Kćerko Eve*.

Kršćanska sućut i kršćansko bratstvo oduvijek je bilo nošeno ljubavlju prema Kristu i ljubavi jednih prema drugima. I danas se u katoličkoj zajednici Legrada izvode dva napjeva kojima se obitelji i okupljeni opraštaju od pokojnika *O, braćo premila te Smilujte se*. U sjevernim krajevima Hrvatske, a i šire, tradicionalno se oprašta od pokojnika glazbom. Danas je glazbenu prevlast preuzela svjetovna glazba koju često izvode necrkveni glazbenici, a u Legradu i dalje živi tradicija pjevanja crkvenih pučkih napjeva koje izvode samo i jedino članovi pjevačkoga crkvenoga zbora.

F F C F C A F C F C A F B F C A C A

Smilujte se smilujte se smilujte se smilujte se

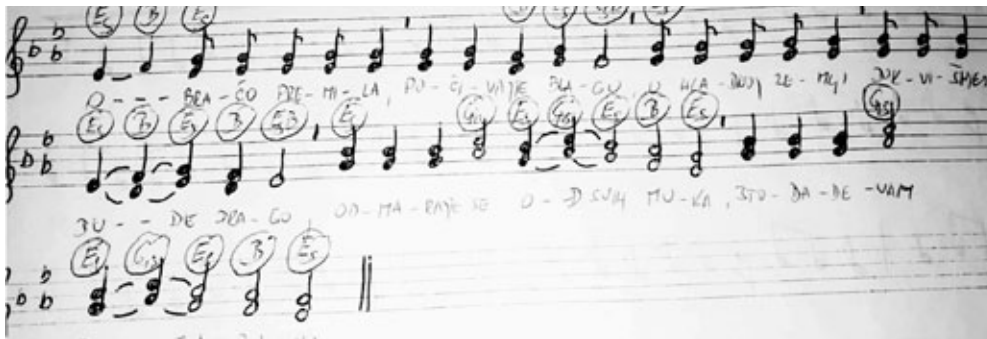
SLIKA 4. Rukopisna pjesmarica Slavka Kuzmića, Legrad, 2006., *Smilujte se*

1. K te - bi - va - pim iz du - bi - ne, glas mi - slu - šaj, Go - spo - di - ne.

SLIKA 5. Hrvatska liturgijska pjesmarica, *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb, 2013., 387.

Smilujte se zapravo je jednostavan napjev sastavljen od četiri takta koji kao litanij-ska molitva donosi tekstualni obrazac u kojem se vapi i poziva na molitvu za pokojne. Melodijski obrazac napjeva podsjeća na poznatiju popijevku *K tebi vapim*.¹⁶

SLIKA 6. Rukopisna pjesmarica Slavka Kuzmića, Legrad, 2006., *O, braćo premila*

O, braćo premila također je napjev koji se pjeva pri misama zadušnicama ili na samom obredu sprovoda. Recitativnoga je karaktera i kreće se u rasponu sekste. Budući da je zapisan na štokavštini, pretpostavlja se da je posredovan u Legrad i kao takav nije izvorni. Kantorska služba u Međimurju baštinila je praksu pjevanja određenih napjeva na misi zadušnici koju je pokojnikova obitelj posebno naručivala i takvu novčano nagradila. Pretpostavlja se da je jedan od tih napjeva rabljen u te svrhe.

Rukopisna pjesmarica kantora Ivana Horvata

Vrijedno muzikološko, povijesno i narodno blago čuva se u rukopisnoj pjesmarici kantora Ivana Horvata iz 1790. To je ujedno i najzanimljiviji dio povijesti legradske crkvene i glazbene tradicije. Zahvaljujući autorovu istraživačkomu radu pronađena je neovlaštena osoba u čijem se posjedu pjesmarica nalazi. Ta vrsta liturgijske glazbe, relativno zanemarena i do danas rijetko prezentirana, sve više postaje predmet muzikoloških istraživanja. Uz *Citharu octochordu* i *Drnjansku pjesmaricu* iz 1687., ova rukopisna pjesmarica Ivana Horvata postaje nepresušni izvor istraživanja bogate baštine hrvatskoga tla.

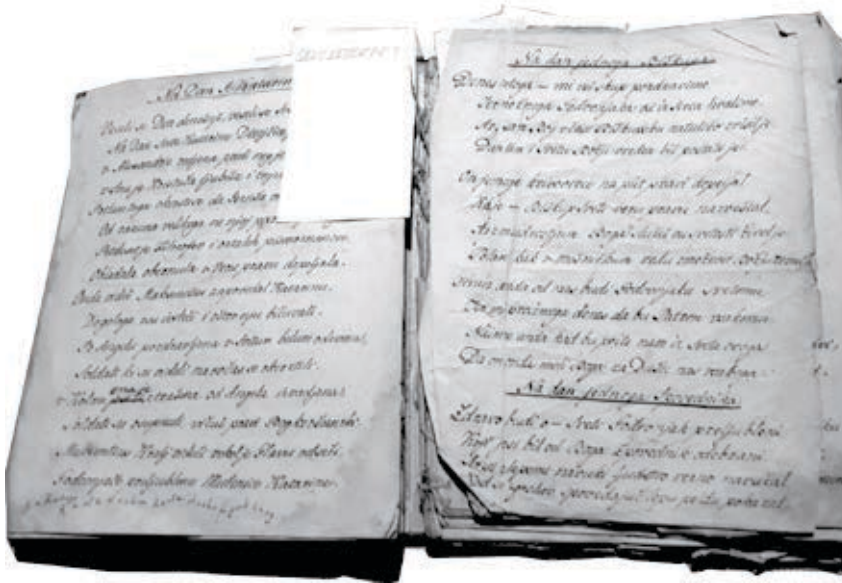
Pretpostavlja se da je Ivan Horvat bio orguljaš i učitelj u nekoliko župa toga kraja sa sjedištem u Legradu. »Ovu rukopisnu zbirku popijevki do 1951. godine sačuvao je Lajoš Oszten, kantor u Legradu te se s njom služio sve do 1981. godine, a naslijedio od Horvata.«¹⁷ Pretpostavlja se da je pjesmaricu rabilo više legradskih kantora od kojih je posljednji bio Lajoš Oszten. »Oszten je rukopis 1951. godine poklonio dru Ernestu Eperjessyju, učitelju u Legradskoj Gori, koji ju je 2012. darovao autoru ovoga napisa, smatrajući, kako bi u njoj pohranjeno kulturno blago trebalo ubaštiniti u hrvatsku kulturu.«¹⁸

Prilikom pisanja ovoga rada prikupljeno je nekoliko osnovnih podataka. Pjesmarica je veličine 20 x 25 cm. Možemo potvrditi da je riječ o rukopisnoj pjesmarici koja prati liturgijsku godinu. Pjesmarica je sačinjena od tekstova popijevaka koje su se rabile u ondašnjoj liturgiji, a vjerojatno se neki od naslova nalazi i u današnjoj baštini pjevačkoga zbora župe Legrad. Margine stranica pojedinih popijevaka bilježe abecedom ispisane tonove koji su vjerojatno služili kao podsjetnik kantu na

¹⁶ Hrvatska liturgijska pjesmarica, *Pjevajte Gospodu pjesmu novu*, Zagreb, 2013., 387.

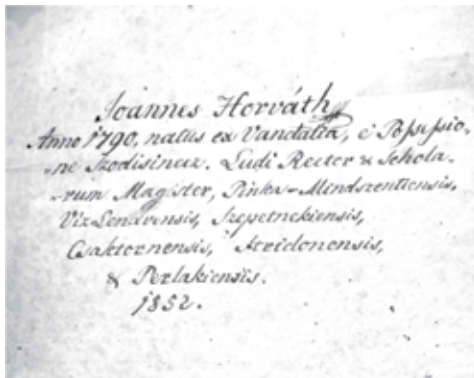
¹⁷ Đuro FRANKOVIĆ, *Rukopisna pjesmarica iz Legrada*, Podravina op. 14., br. 28., Koprivnica, 2015., 84.

¹⁸ Isto.

SLIKA 7. Fotografija rukopisne pjesmarice kantora Ivana Horvata iz 1790.

melodijski tijek popijevaka. »Zbirka započinje s ovim prvim naslovom *Popevka od Pr(euzvišenog) Ol(tarnog) Sakramentuma* te slijedi misni red tj. *Pred Mešum blagoslov Cirkveni* pretočen na kraju u latinski tekst. 'Pred Prodečtvom' se priziva Duh Sveti, koji ima nastavak u drugoj nabožnoj pjesmi. I 'Tretja' popijevka donosi sličan sadržaj, ispjevana je u osmercima s rimom na kraju stihova. Slijed pjesama zorno prati slijed crkvenoga obreda, te slijedi 'Po Prodečtvu', 'Pred Blagoslovom', gdje se hrvatski tekst nadopunjuje latinskim tekstom. U sedmercu su ispjevani 'Po Blagoslovu' stihovi s rimom na kraju.«¹⁹

SLIKA 8. Fotografija potpisa autora, kantora Ivana Horvata na koricama pjesmarice

Zaključak

Iz prikazanoga možemo zaključiti da povijesna baština naših, sada pomalo i zapuštenih krajeva otkriva bogatstvo vremena koje je bilo afirmativno i suradničko na kulturno-povijesno-crkvenom planu. Vjerujemo da se ispod prašnjavih korica starih legradskih spisa krije bogatstvo koje čeka ruke oživotvoriteljice. Ruke koje će udahnuti, barem nakratko, nekadašnju slavu i ponos autora, izvođača i vremena. Namjera ovoga članka bila je spomenuti, posvijestiti i usmjeriti na postojanje glazbene građe vrijedne detaljnijega istraživanja i rada na njoj.

¹⁹ Isto, 88.

